



**Feedback op de visie op het leergebied en de grote opdrachten voor het leergebied Engels / Moderne vreemde talen door de vakinhoudelijke experts Engels / Moderne vreemde talen , te weten Alessandra Corda, Mari Brok, Rick de Graaff, Marc J de Vries.**

**Inleiding**

De kwaliteit van het proces wordt onder andere geborgd door de inbreng van wetenschappers. Per leergebied worden enkele inhoudelijk-deskundige wetenschappers uitgenodigd om op twee momenten in het proces op (tussentijdse) opbrengsten te reflecteren. Deze experts kijken naar de mate waarin de tussenproducten aansluiten bij recente vakinhoudelijke ontwikkelingen en de kern van het leergebied beslaan, naar de opbouw van de doorlopende leerlijnen en naar de wijze waarop samenhang binnen het leergebied is geborgd. De feedback van de vakinhoudelijke experts wordt door de ontwikkelteams gebruikt om tussenopbrengsten daar waar nodig aan te scherpen. De vakexperts reflecteren 1) op de visie op het leergebied i.c.m. de grote opdrachten (najaar 2018), en 2) op de bouwstenen (voorjaar 2019).

Hieronder vindt u de reflecties van de vakexperts van Engels / Moderne vreemde talen op de visie op het leergebied en de daaruit voortvloeiende grote opdrachten. Aan de vakinhoudelijke experts is gevraagd om in hun reflectie aandacht te besteden aan de vakinhoudelijke kwaliteit, kern, samenhang en doorlopende leerlijn. Vanaf pagina 11 leest u hun reflecties op de bouwstenen.



## Reactie 1.

### Algemeen

Mijn indruk van de vier aspecten waarop de reflectievragen zich richten - vakinhoudelijke kwaliteit, relevantie voor po en vo, samenhang en houvast voor doorlopende leerlijn po-vo, dit alles binnen het leergebied - is zonder meer positief. Ik heb het ontstaan van de visie en grote opdrachten gevolgd en heb gezien dat de feedback die uit alle hoeken is geleverd – scholen, docenten, vakverenigingen, lerarenopleidingen en wetenschap – met interesse en openheid is ontvangen en uitgebreid en diep is verwerkt. Zoals het nu omschreven wordt, doet het leergebied recht aan het potentieel van de taalvakken in het vo en aan de basis die in het po met name door Engels aan de doorlopende leerlijn wordt gegeven.

Wat betreft de kern van het leergebied en de kansen voor een doorlopende leerlijn: ik zou het ontwikkelteam willen uitnodigen om verder na te denken over de vraag of het wel opportuun is om meertaligheid en taalbewustzijn in twee aparte grote opdrachten onder te brengen. Meertalige competentie is naar mijn idee in wezen een van de aspecten van taalbewustzijn. Als meertaligheid expliciet onder taalbewustzijn zou worden ondergebracht, dan zou taalbewustzijn makkelijker kunnen worden geconcretiseerd in een schoolcontext. In de beschrijving van de inhoud van taalbewustzijn worden nu al twee alinea's besteed aan de rol van meertaligheid bij taalbewustzijn. De eerste alinea gaat over het idee van autonoom taalleren, ook een belangrijke operationalisatie van taalbewustzijn (in dit verband zouden in de literatuur relevante verwijzingen kunnen worden toegevoegd, bijvoorbeeld naar Little en Allwright). Bij autonoom taalleren komen betrokkenheid (*engagement*) van leerlingen bij het leren van taal, reflectie hierop en gebruik van de doeltaal terug. Deze drie aspecten zijn in de beschrijvingen van de andere grote opdrachten terug te vinden, maar je zou dit nog eens in de tekst kunnen benadrukken door in andere delen expliciet te verwijzen naar taalbewustzijn als rode draad (dus niet alleen in het gedeelte taalbewustzijn).

Nog een aspect verdient volgens mij verdere aanscherping binnen het leergebied Engels/mvt en zou doorlopende leerlijnen en samenhang kunnen versterken. Het betreft de relatie tussen de doeltaal en het Nederlands (moedertaal of tweede taal voor de leerlingen). De zorg onder mvt-deskundigen is dat er te weinig aan het leren van vreemde talen als communicatiemiddel wordt gedaan – vandaar het hameren op doeltaal-voertaal in opleiding en nascholing. Deze zorg wordt gevoed doordat in peilingen en onderzoeken herhaaldelijk is geconstateerd dat in Nederland, anders dan in andere Europese landen, mvt-leraren zich vaak bedienen van het Nederlands in de lessen en leerlingen te weinig kans geven om de vreemde taal te gebruiken. Op zich lijkt dit trouwens in het algemeen gesproken geen nadelige gevolgen te hebben voor de bereikte taalvaardigheidsniveaus, maar dit terzijde: je kunt natuurlijk altijd een hoger niveau proberen te behalen. Alleen recent (zie bv het lopende promotieonderzoek van Dönszelmann, terecht geciteerd in de bronnen) zijn er vraagtekens gezet bij een te dogmatische interpretatie van het doeltaal-voertaal principe. Maar in de grote opdrachten van Engels/mvt ligt de nadruk nog steeds – ook bij creatieve taalvormen – op aanbod en verwerking in de doeltaal.

Het is natuurlijk ook een delicate kwestie. Er is in Nederland een solide traditie rond het leren van talen op school, waarbij kennis van verschillende talen als nationaal kenmerk



wordt gezien. Daarnaast is er een pragmatische visie: taalkennis wordt als nuttig gezien voor internationale communicatie bij reizen en handel. Met de opkomst van het ERK en het ontstaan van op ERK gebaseerde (internationale) taaltoetsen, zijn die traditie en visie versterkt, omdat de bereikte taalcompentieniveaus objectiever kunnen worden vastgesteld. De taalvaardigheidscomponent van de taalvakken is de afgelopen jaren steeds meer benadrukt. Dit beantwoordt de vraag "wat kun je ermee", en geeft de rechtvaardiging van het aanbieden van talen op school – en niet wat "word je ermee". De tussenproducten Engels/mvt beantwoorden beide vragen en bieden hiermee een nieuwe kijk op het "waarom" van talen op school.

Als het leergebied Engels/mvt nu wordt vormgegeven vanuit een brede visie op de vormende aspecten van een taal leren op school en vanuit de wens om samenhang te creëren in een doorlopende leerlijn en met andere leergebieden, dan moet de rol van het Nederlands verder worden verdiept en verduidelijkt. Als de doelen van het curriculum kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming zijn, dan moet de leraar kinderen en adolescenten helpen (leren) leren, kennis verwerven, zichzelf in relatie zien tot de anderen en de wereld, inzicht krijgen in morele dimensies, in menselijke en maatschappelijke dilemma's en zich daartoe verhouden. De taalleraar biedt inhoud aan en helpt bij de verwerking daarvan. De taal is bij deze verwerking een vehikel, niet langer een leerdoel op zich. De bijdrage aan kwalificatie, persoonsvorming en socialisatie ontstaat wanneer de leraar de leerlingen helpt door ze te laten reflecteren op waarom zij zich ongemakkelijk voelen als zij woorden in het Frans voor het eerst uitspreekt. Hoe je je gebreken kan compenseren door strategieën in te zetten. Maar ook hoe sprekers van andere moedertalen zich voelen die het Nederlands aan het leren zijn. Of, via literaire of historische teksten, hoe mensen in een ander land of tijdperk reageren op een vraag die verbonden kan worden aan wat er nu in Nederland zich afspeelt. Perspectiefwisseling, dat is wat het leergebied biedt, en in die zin is het een sleutel tot empathie en socialisatie.

Maar bij het leergebied Engels/mvt is dan juist het feit dat de inhoud niet direct verwerkt kan worden via de moedertaal/sterkste taal een obstakel. De inhoud zit 'verpakt' in een andere code. Dan is het de vraag of het strikt houden aan het aanbieden van inhoud in de doeltaal en het verwerken daarvan in de doeltaal te rechtvaardigen is. Al in de handreiking schoolexamens havo-vwo (uit 2007) bij literatuur wordt de mogelijkheid gesuggereerd om vertaalde teksten te gebruiken. Bij een doorlopende leerlijn po-vo botst een te strikte taalgerichte benadering, met doeltaal-voertaal als leidraad maar ook als keurslijf, tegen de wens om leerlingen na te laten denken over verschillende perspectieven. Talen laten je kennis maken met het andere, dat ver weg is van ons leven, en ze brengen begrip voor nieuwe perspectieven bij. Verwerking in de moedertaal is essentieel bij de ontwikkeling van taalbewustzijn, interculturele competentie en burgerschap. Ik denk dat er zeker draagvlak is voor een bredere invulling van het vak, en dat docenten, vakverenigingen en lerarenopleiders graag in een volgende fase met het ontwikkelteam zullen meedenken als het gaat om concrete voorbeelden van invulling.

Ik heb nog een paar gedachten vanuit het perspectief van samenhang tussen de leergebieden. De uitdaging lijkt me vooral om binnen een curriculum waarin vakken centraal staan (en waar dus per definitie kwalificatie op de voorgrond treedt), en in een proces van herziening dat vanuit de vakken wordt gestuurd, ook de andere twee functies van de trias van Biesta, socialisatie en persoonsvorming, een plaats te geven. Wat me in positieve zin opvalt aan de tussenproducten Engels/mvt is dat er in de tekst duidelijk en consistent is geprobeerd om een koppeling te maken zowel met de drie functies als met



andere leergebieden die een vergelijkbare bijdrage aan deze functies leveren. Er worden links gelegd met Burgerschap, Mens en Maatschappij, Nederlands en Kunst en Cultuur (Digitale geletterdheid was als tussenproduct niet beschikbaar via de site op het moment dat ik deze reflectie schreef). Er wordt dus niet alleen aan verticaal, maar aan horizontaal alignment gewerkt.

Wat me echter opvalt is dat de koppelingen met Engels/mvt vanuit andere leergebieden niet altijd duidelijk en consistent zijn aangebracht. Bijvoorbeeld zijn er in de tussenproducten van Burgerschap geen links te vinden met Engels/mvt – er is zelfs helemaal geen erkenning van het belang van dit leergebied. Dat vind ik vreemd: denk aan de al genoemde ontwikkeling van empathie en het vermogen tot perspectiefwisseling via het lezen van literatuur en het oefenen van interculturele competentie (zie b.v. voor Burgerschap de referenties op p. 219 in Eidhof, B. B. F., ten Dam, G. T. M., Dijkstra, A. B., & van de Werfhorst, H. G. (2017). Youth citizenship at the end of primary school: The role of language ability. *Research Papers in Education*, 32(2), 217-230). Bij Mens en Maatschappij en Kunst en Cultuur zijn er alleen links in de inhoudsopgave van de grote opdrachten, niet in de tekst, hetgeen doet vermoeden dat men pas aan het eind van het ontwikkelproces gereflecteerd heeft op de dwarsverbanden tussen leergebieden.

Bij Nederlands lijkt de afstemming op het eerste gezicht dieper en doordachter, maar na het vergelijken van de tussenproducten valt hier ook op dat de reflectie op samenhang in de tekst van Engels/mvt meer gearticuleerd is dan in die van Nederlands. Opvallend vind ik ook dat meertaligheid wel zowel bij Engels/mvt als bij Nederlands wordt genoemd, maar dat nergens de begrippen NT2 of Nederlands als tweede taal in de tussenproducten verschijnen – ook niet als uitdaging. Dit is naar mijn mening een moeilijk te verdedigen keuze. Je kunt erover discussiëren of NT2 bij Nederlands of Engels/mvt expliciet moet worden benoemd, maar NT2 nergens noemen in de grote opdracht over meertaligheid sluit niet aan bij recente vakinhoudelijke ontwikkelingen in de samenleving en in de onderwijspraktijk. Ik hoop dus dat dit aspect in de volgende fase van curriculum.nu expliciet in het leergebied Nederlands (of Engels/mvt) wordt gethematiseerd. Hebben we bijvoorbeeld niet langzamerhand een curriculum NT2 naast een curriculum Nederlands nodig? Andere landen (neem bijvoorbeeld Zweden) hebben deze keuze al gemaakt, maar in Nederland is hier na de afschaffing van OALT begin 2000 niet meer over gesproken. Niet voor niets bieden lerarenopleidingen aan hogescholen en universiteiten nu modules aan rond NT2 op master- of post-hbo niveau. Maar dit is een vraag die volgens mij alleen beantwoord kan worden als je eerst de implicaties van meertaligheid bij het leergebied Nederlands ook analyseert in relatie tot kwalificatie, persoonsvorming en socialisatie. Ik vraag me in dit verband ook af waarom bij Nederlands en Engels/mvt de tekst over de relevantie van meertaligheid in de grote opdracht niet identiek zou kunnen zijn, en de bronnen in de literatuur ook (ik zie nu alleen overlap bij Jonckheere en Avermaet; van Cummins worden twee verschillende publicaties geciteerd).

Samenvattend: het lijkt erop dat de dwarsverbanden die vanuit Engels/mvt lopen naar andere leergebieden vaak uni directioneel zijn. Het zijn doodlopende wegen, en dat is jammer. Zonder ingreep gaat dit leiden tot een asymmetrisch resultaat, en uiteindelijk tot een curriculum dat, anders dan de bedoeling was, net als nu niet organisch gearticuleerd wordt rond kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Met als mogelijk resultaat dat we straks geen curriculum.nu hebben, maar leergebieden.nu. Dat was natuurlijk het risico van de keuze om het curriculum vanuit de vakken te herzien, en niet vanuit de functies van het onderwijs. Op zich een begrijpelijke keuze, want meteen



herkenbaar voor de docenten in ontwikkelteams. Maar om een stap verder te zetten is het nu naar mijn mening noodzakelijk om het perspectief te kantelen, de trias van Biesta centraal te stellen en van daaruit te zoeken wat ieder leergebied aan de trias kan bijdragen. Ik constateer dat dit proces navolgbaar is gebeurd bij Engels/mvt. In de beschrijving van de relevantie van iedere grote opdracht is het voor de lezer meteen duidelijk hoe de grote opdracht aan de trias bijdraagt. Hierdoor hebben de grote opdrachten ook een stevige pedagogische basis gekregen. Maar dit is niet consistent en expliciet gethematiseerd in de grote opdrachten van de andere leergebieden. Dat is volgens mij de reden dat de horizontale dwarsverbanden nu nog niet helder zijn. Wellicht komt het mede doordat in het proces vooral feedback geleverd is door praktijk- en vakdeskundigen, en minder of niet door pedagogen. Terwijl het gedachtengoed van Biesta als een rode draad door curriculum.nu loopt.



## Reactie 2.

**N.B. mijn reflectie is vooral ingegeven door de kennis die ik heb van de onderwijspraktijk van het mbo.**

### **Vakinhoudelijke kwaliteit:**

De tussenproducten van OT Engels/MVT sluiten m.i. goed aan op recent vakinhoudelijke ontwikkelingen in de wetenschap. Zeker als het gaat om voortgezet onderwijs.

Binnen het middelbaar beroepsonderwijs (mijn onderwijspraktijk) liggen wat aandachtspunten. Bij het verder ontwikkelen van taalvaardigheid liggen vaak 2 doelstellingen. Niet alleen het doel om een bepaald niveau te behalen, wordt gesteld. Ook het vaardiger worden in Nederlands (ook afhankelijk van het opleidingsniveau van de leerlingen) is gericht op het kunnen volgen van de lessen. Kortom het zich eigen maken van bepaalde zinsconstructies en het begrippenkader van een bepaalde opleidingsrichting (in niveau 1 en 2 opleidingen bijv. zijn de leerlingen/studenten ook vaak bezig met het ontwikkelen van zgn. Vaktaal). Dit onderwijs is er dan vooral op gericht dat leerlingen de taal in de lessen begrijpen. De taal wordt dan een middel om leerstof beter te kunnen begrijpen.

### **Kern**

Visie en grote opdrachten richten zich m.i. op de kern. Bovendien is de uitwerking herkenbaar voor alle onderwijsniveaus. Vooral voor vmbo kan deze concreter uitgewerkt worden.

### **Samenhang:**

M.i. borgen de tussenproducten de samenhang binnen het leergebied. De grote opdrachten bieden de mogelijkheid tot samenwerking en afstemming van Nederlands, MVT, Burgerschap, Mens en maatschappij en mogelijk ook andere leerstofeenheden. Hierover dienen de diverse ontwikkelteams af te stemmen. Misschien kunnen ook andere deskundigen naar het verhaal kijken. Nu zijn vooral de vak deskundigen feedback aan het verlenen.

### **Doorlopende leerlijn:**

Binnen het middelbaar beroepsonderwijs (mijn onderwijspraktijk) liggen wat aandachtspunten. Bij het verder ontwikkelen van taalvaardigheid liggen vaak 2 doelstellingen. Niet alleen het doel om een bepaald niveau te behalen, wordt gesteld. Ook het vaardiger worden in Nederlands (ook afhankelijk van het opleidingsniveau van de leerlingen) is gericht op het kunnen volgen van de lessen. Kortom het zich eigen maken van bepaalde zinsconstructies en het begrippenkader van een bepaalde opleidingsrichting (in niveau 1 en 2 opleidingen bijv. zijn de leerlingen/studenten ook vaak bezig met het ontwikkelen van zgn. Vaktaal). Dit onderwijs is er dan vooral op gericht dat leerlingen de taal in de lessen begrijpen. De taal wordt dan een middel om leerstof beter te kunnen begrijpen.

Daarnaast dient in lessen MVT vaak aandacht besteed te worden aan eisen die specifiek gelden voor een bepaalde opleiding. Als voorbeeld noem ik: "kan technische instructies lezen en begrijpen in het Engels." (KD Voertuigen en mobiele werktuigen crebocode 25244 opleiding eerste autotechnicus 3) of "kan Engelse teksten lezen en kan eenvoudige teksten lezen in de 2<sup>e</sup> MVT." (KD Marketing, communicatie en evenementen crebocode 25148 Medewerker marketing en communicatie 4).



Op deze manier wordt taalvaardigheid het middel om in beroepssituaties te kunnen functioneren. Voor een goede aansluiting van vmbo-mbo (allebei beroepsopleidend) zou het goed zijn op vmbo meer aandacht te besteden aan de voorbereiding van de leerlingen op beide componenten: taal als middel en taal als doel.



### Reactie 3.

#### **Vakinhoudelijke kwaliteit**

In de taalonderwijswetenschap en vakdidactiek nemen de uitgangspunten van communicatief vreemdetalenonderwijs een belangrijke plek in. Taalvaardigheid wordt daarin gepositioneerd als doel van het leren en als middel om te leren. Deze uitgangspunten zijn duidelijk herkenbaar in de Visie en de Grote Opdrachten.

Daarnaast loopt in wetenschap en onderwijsbeleid momenteel een levendige discussie over inhouden in het mvt-onderwijs: als taalvaardigheid middel is om te leren, waartoe moet dat middel dan leiden. Je kunt alleen vaardigheid ontwikkelen als je ook relevante inhoud hebt om dat in toe toepassen: in taalaanbod en in interactiemogelijkheden. Meer dan in de huidige praktijk worden hierbij zowel sociaal-communicatieve als (inter-)culturele als taalbewustzijns-doelen en -inhouden voorgesteld, d.w.z. vakinhoudelijke thema's. Ook dit is duidelijk herkenbaar in de Visie en de Grote Opdrachten. We herkennen hierin o.a. de visie van het Meesterschapsteam MVT, een samenwerkingsverband van taal- en cultuuronderzoekers uit de faculteiten Geesteswetenschappen. Daarmee sluiten de tussenproducten van het OT Engels/MVT goed aan op de huidige wetenschappelijke inzichten en de maatschappelijke discussie daarover.

#### **Kern:**

De visie en grote opdrachten richten zich op de kern van het gehele leergebied: aspecten Taalbewustzijn, Meertaligheid, Grens overstijgende communicatie, Interculturele competentie en Creatieve taalvormen zijn op alle onderwijsniveaus van belang als doel en middel in het MVT-onderwijs, en dragen bij aan Persoonsvorming, Kwalificatie en Socialisatie. Het OT heeft een goede poging gedaan de grote opdrachten zo uit te werken dat ze ook voor alle onderwijsniveaus herkenbaar zijn. Wel zijn meer concrete voorbeelden nodig om die relevantie ook op PO- en vmbo-niveau overtuigend inzichtelijk te kunnen maken.

#### **Samenhang:**

Binnen het leergebied bieden de grote opdrachten duidelijk mogelijkheden voor samenhang, meer dan nu het geval is in de MVT-praktijk. Dat betreft zowel samenhang binnen de talen als tussen de talen. Binnen de talen zijn inhouden nu vaak toevallig gekozen en niet curriculair gestuurd. Uitzondering is literatuur in de bovenbouw havo-vwo, maar dat staat geheel los van de vaardigheidseindtermen. De huidige tussenproducten bieden mogelijkheden om inhouden en vaardigheden geïntegreerd aan te bieden, en ook om inhouden afgestemd aan bod te laten komen bij de verschillende vreemde talen. Bovendien vragen de grote opdrachten om talige verwerking via geïntegreerde vaardigheden: bv lezen én schrijven, of luisteren én spreken.

De tussenproducten bieden ook goede aanknopingspunten voor samenhang met Nederlands, Burgerschap, Mens & Maatschappijvakken, Kunst en Digitale Geletterdheid. Dat wordt in de huidige versie wel aangestipt, maar vraagt zeker nog om verder uitwerking. Dat begint al met de visualisatie van de relatie tussen visie en grote opdrachten, die een aantal overeenkomsten heeft tussen MVT en Nederlands, maar ook een aantal verschillen. Het is onvoldoende duidelijk waarop deze verschillen zijn gebaseerd en waarom deze nodig zijn. Optimale samenhang met Nederlands is alleen mogelijk wanneer zo veel mogelijk dezelfde uitgangspunten en concepten worden





gebruikt, zodat verschillen in visie en grote opdrachten ook gerelateerd zijn aan verschillen in de bijdrage aan het beoogde curriculum, en niet vanwege toevallige verschillen in de totstandkoming ervan.

#### *Aandachtspunten m.b.t. Samenhang:*

Een speciaal punt van aandacht hierbij is de grote opdracht m.b.t. meertaligheid: deze dient een plek te krijgen bij zowel MVT als Nederlands, met vervolgens een eigen uitwerking bv. over de kansen en uitdagingen van leerlingen met een anderstalige achtergrond. Daarbij is de formulering "daarbij ligt het accent van Engels/MVT op interculturele en grensverleggende communicatie, terwijl dat van

Nederlands zich op volwaardige participatie in de Nederlandse samenleving richt" te kort door de bocht: juist de interculturele en grensverleggende communicatie bij MVT draagt ook bij aan de volwaardige participatie in de Nederlandse samenleving, voor leerlingen met een Nederlandstalige en een anderstalige achtergrond.

Bij het onderdeel Creatieve taalvormen is nu alleen de relevantie uitgewerkt als hulpmiddel om een nieuwe taal te leren. De relevantie is echter meer dan talig instrumenteel: creatief-talige ontwikkeling kan ook bijdragen aan de ontwikkeling van interculturele competentie, en heeft ook een doel t.b.v. persoonsvorming op zichzelf.

Bij het onderdeel Taalbewustzijn is alleen uitgewerkt dat taalkennis ("begrijpen hoe talen in elkaar zitten") helpt bij taalverwerving en taalvaardigheid. Het gaat echter om veel meer aspecten van begrijpen "hoe taal werkt": in communicatie, in relaties tussen mensen, in je eigen leerproces, bij identiteitsontwikkeling enz. Daarmee draagt taalbewustzijn niet alleen bij aan taalvaardigheid, maar ook aan de andere grote opdrachten. Taalbewustzijn zou daarmee in de samenhang tussen de grote opdrachten veel meer een centrale plek kunnen innemen: én een opdracht op zichzelf, én een opdracht ter ondersteuning van de andere opdrachten

#### **Doorlopende leerlijn:**

Basis voor een doorlopende leerlijn voorschools-PO kan ik niet goed inschatten. Voor PO-VO en VO-HO is dat wel mogelijk. Mijn inschatting is dat juist voor PO-VO de grote opdrachten veel meer dan nu aanknopingspunten bieden voor afgestemde leerlijnen Engels (en evt. andere talen) m.b.t. communicatie, interculturele competentie en taalbewustzijn. Ook voor VO-HO bieden de grote opdrachten een goede basis: ze laten zien dat algemene communicatieve vaardigheden in het persoonlijk domein te beperkt zijn voor kwalificatie en socialisatie, en dus voor de voorbereiding op beroepsonderwijs en hoger onderwijs: als leerlingen geleerd hebben om taalvaardigheid in te zetten om inhoudelijke leerdoelen te bereiken, zullen zij ook beter in staat zijn om hun taalvaardigheid te gebruiken na en buiten school, inclusief in hun verdere professionele en/of academische ontwikkeling.



#### Reactie 4.

##### **Engels/MVT**

Hiervoor gelden opmerkingen die hieronder bij Nederlands gemaakt worden. Wanneer deze in dat leergebied verdisconteerd worden, zijn er bij Engels/MVT geen aanpassingen nodig. Wel zou de notie dat wij überhaupt geen kennis van vreemde talen (nodig) gehad hebben, als er niet de technologische mogelijkheden waren om andere landen te bezoeken en op afstand te communiceren met mensen in andere landen. Nederlands wordt tenslotte buiten onze landsgrenzen nauwelijks gesproken (met uitzondering van Vlaanderen en delen van Zuid-Afrika).

##### **Nederlands**

In dit leergebied is de rol van technologie erg beperkt. Alleen in opdracht 5 wordt digitale informatie even benoemd. Dat de manier waarop wij schrijven enorm beïnvloed is door de opkomst van tekstverwerkingsprogramma's (snel formuleren omdat correctie simpel is vergeleken bij een handgeschreven brief) en dat er zelfs een nieuwe taal ontstaan is door de kleine schermpjes waarop gecommuniceerd moet worden (ff wachten, 2sell4sale als naam van een winkelketen), is een notie die nergens benoemd wordt. Verder zorgt nieuwe technologie voortdurend voor uitbreiding van de taal, ook de Nederlandse. De hele 'verengelsing' van de Nederlandse taal is goeddeels het gevolg van technologische invloeden.



**Feedback op de laatste set opbrengsten voor het leergebied Engels /  
Moderne vreemde talen door de vakinhoudelijke experts voor Engels / Moderne  
vreemde talen, te weten Alessandra Corda, Mari Brok en Rick de Graaff.**

Vraag aan de vakexperts:

Als vakexpert vragen we u te reflecteren op de vakinhoudelijke kwaliteit van de laatste set opbrengsten van het ontwikkelteam Engels / Moderne vreemde talen. Het doel van de reflectie is om tot een betere onderbouwing van de opbrengsten te komen en om de kwaliteit van de opbrengsten te versterken. De focus ligt op de bouwstenen, maar in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten. Per bouwsteen is een toelichting geschreven op de samenhang, doorlopende leerlijn en brede vaardigheden. Voor deze reflectie geven we u de volgende aandachtspunten en bijbehorende reflectievragen mee:

1. Vakinhoudelijke kwaliteit: In hoeverre sluiten de bouwstenen (in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten) aan op recent vakinhoudelijke ontwikkelingen in de wetenschap? Hoe verhouden de bouwstenen zich tot recente ontwikkelingen in beleid, in de onderwijspraktijk en in de samenleving?
2. Kern: In hoeverre richten de bouwstenen (in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten) zich op de kern van het leergebied, dat wil zeggen dat wat voor alle leerlingen in po en vo relevant is? Bieden de bouwstenen voldoende houvast voor verdere uitwerking en aanvulling?
3. Samenhang: In hoeverre borgen de bouwstenen (in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten) de samenhang (bijvoorbeeld tussen disciplines, domeinen en/of vaardigheden) binnen het leergebied?
4. Doorlopende leerlijn: In hoeverre bieden de bouwstenen (in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten) een basis voor een doorlopende leerlijn po-vo, in aansluiting op de voorschoolse periode en het vervolgonderwijs? Wat is uw visie op de keuzes die zijn gemaakt ten aanzien van de opbouw van inhouden in een doorlopende leerlijn van po onderbouw, po bovenbouw, vo onderbouw en aanbevelingen vo bovenbouw?

Onderstaand vindt u de antwoorden van de vakexperts op deze vragen.



## Reactie 1

Net als bij de vorige reflectie is mijn globale indruk van de vier aspecten waarop de reflectievragen zich richten - vakinhoudelijke kwaliteit, relevantie voor po en vo, samenhang en houvast voor doorlopende leerlijn po-vo, dit alles binnen het leergebied – zeker positief. Ook weet ik dat het ontwikkelteam tijdens het schrijven vaak feedback heeft gevraagd en ik zie nu in deze producten dat deze feedback goed is verwerkt. Het ontwikkelteam heeft ook effectief gebruik gemaakt van de geactualiseerde versie van het ERK en van de suggesties om af te stemmen met Nederlands.

Ik heb deze keer nog meer dan bij de vorige reflectie de indruk dat in korte tijd heel veel is gevraagd aan het ontwikkelteam. Het is bijvoorbeeld nogal lastig om voor po onderbouw specifieke uitwerkingen per bouwsteen te maken. Als je vierjarigen verjaardagsliedjes in een vreemde taal leert, ben je eigenlijk bezig met alle bouwstenen tegelijk. Het ontwikkelteam heeft hier naar mijn mening een goede weg gevonden in formuleringen en voorbeelden.

Kan nog iets verbeterd worden? Met de grote lijnen zit het goed, maar op detailniveau kom je soms voorbeelden tegen die niet zo passen bij het niveau (vooral voor po), onduidelijkheden, kleine incongruenties. Bijvoorbeeld in bouwsteen Effectief Communiceren (p. 24) zou ik "weerberichten" niet als eerste voorbeeld noemen – liever een whatsapp met felicitaties voor een verjaardag. Bij bouwsteen Creatieve Taalvormen (p. 29) lijkt me de uitwerking van fase 2 po hoog gegrepen, want zoals het er nu staat, gebeurt alles in de vreemde taal. Op pag. 16 vraag ik me af wat bedoeld wordt met de opmerking dat leerlingen in onderbouw po *woord en betekenis nog niet kunnen scheiden, maar begrijpen wel dat er verschillende talen worden gesproken en je toch met elkaar over dezelfde dingen kunt communiceren*. Als ze dit begrijpen, begrijpen ze ook dat voor dezelfde betekenis in verschillende talen verschillende woorden bestaan.

Nu lijkt het me echter niet zo nuttig om hierop te focussen, want het zijn details. Bovendien zullen via andere wegen veel reacties binnenkomen die zich op specifieke punten zullen richten. Laten we de positieve kanten niet laten overschaduwen door microkritiek. Dat zou ik betreuren, want de opgeleverde producten zijn goed doordacht. Daarom zou mijn belangrijkste advies zijn: feedback op de ontwikkelde producten is belangrijk, maar nog belangrijker is feedback op de dwarsverbanden die tijdens het proces zijn ontstaan. Ten opzichte van de vorige versie van de producten is trouwens veel gebeurd rondom het afstemmen tussen vakgebieden, nu zijn de dwarsverbanden veel duidelijker. Maar de algehele samenhang tussen vakgebieden kan zeker nog worden versterkt.

Niet alleen het ontwikkelde product, maar ook de geleerde lessen uit het proces zijn volgens mij namelijk relevant voor de volgende stap. Want ik zou niet aanraden om op basis van deze bouwstenen meteen door te gaan naar een vervolgfase. Ik denk dat eerst nog eens rustig gekeken moet worden naar wat de totale exercitie heeft opgeleverd, en dat men nu naar de verbanden tussen de verschillende vakgebieden moet kijken. Om te beginnen de verbanden tussen Engels/mvt en Nederlands, in tweede instantie de verbanden tussen de talengebieden en Burgerschap en Digitale geletterdheid. In deze volgorde. Ik zou ervoor willen pleiten om de energie vooral daarop te richten, en zeker niet alleen op het verder schaven aan de geleverde producten. Want ze zullen hoe dan ook herschreven, aangepast en gecombineerd worden. Daarom denk ik ook dat het prematuur is om de aanbevelingen voor de bovenbouw kritisch door te nemen. Een curriculum is het resultaat van verticale en horizontale *alignment*. Nu moet eerst aan de horizontale consistentie worden gewerkt.

Het duidelijkste voorbeeld voor dit pleidooi vind ik de bouwstenen Meertaligheid bij Engels/mvt en Nederlands. Het is heel mooi dat dit toegevoegd is en het is tegelijkertijd onwenselijk, mede vanuit wetenschappelijk perspectief, dat er nu twee uitwerkingen liggen. De ene geproduceerd door het ontwikkelteam Nederlands, de andere door het ontwikkelteam Engels/mvt. Dit lijkt het omgekeerde van het slot van de film *Fanfare*. Twee rivaliserende muziekcorpsen hebben onafhankelijk van elkaar twee muziekstukken



geoefend en als ze die tegelijkertijd gaan uitvoeren, klinkt in plaats dan een kakofonie een harmonieus muziekstuk. Dankzij de gemeenschappelijke dirigent. Anders dan in de film was er geen rivaliteit tussen de ontwikkelteams, de twee uitwerkingen zijn het resultaat van de randvoorwaarden tijdens het proces. Bijvoorbeeld het gebrek aan een gemeenschappelijke dirigent. De twee uitwerkingen zijn deels overlappend, deels aanvullend: gelukkig spreken ze elkaar niet tegen. Geen kakofonie, maar ook geen symfonie. Hier ligt dus een mooie basis voor verdere harmonisatie en integratie. Het kan niet zo zijn dat meertaligheid bij Engels/mvt en bij Nederlands anders in de begrippenlijsten achterin de teksten wordt gedefinieerd.

Dat er twee uitwerkingen zijn, leidt ook tot verschillen in dwarsverbanden. Vanuit Burgerschap wordt de bouwsteen Identiteit gelinkt zowel aan Meertaligheid bij Engels/mvt als bij Nederlands. Maar de bouwsteen Diversiteit wordt gelinkt aan Interculturele Communicatie bij Engels/mvt en aan Meertaligheid bij Nederlands. Ook aan meertaligheid gekoppeld is een opmerking die ik in een eerdere reflectie maakte. Het gebrek aan aandacht voor NT2 valt in de uitwerking van de bouwstenen nog meer op. Ik vind dit een omissie binnen de bouwstenen Meertaligheid. Dit is bovendien onbegrijpelijk vanuit maatschappelijk oogpunt. In de tekst Engels/mvt is er één verwijzing naar NT2 (een disclaimer, om uit te leggen dat er geen suggesties worden gedaan voor een curriculum NT2). In de tekst Nederlands is er ook maar één verwijzing naar NT2, in een passage waarin staat dat ook NT2 leerlingen recht hebben op rijke teksten. Het woord "anderstalig" komt een paar keer voor in de tekst van Engels/mvt, geen enkele keer in de tekst van Nederlands.

Een tweede omissie zit op het niveau van de verbindingen met Burgerschap. Vanuit de bouwstenen Identiteit, Diversiteit en Solidariteit, waarbij empathie wordt geoefend, wordt niet gelinkt aan Creatieve Taalvormen bij Engels/mvt (en aan Leesmotivatie en Literaire competentie bij Nederlands). Dit is problematisch. Het is namelijk via verhalen, via fictie dat kinderen zich leren identificeren en verplaatsen in een andere persoon en ontwikkelen ze hun empathisch vermogen. Verhalen zijn de bouwstenen van burgerschap. De erkenning hiervan, door expliciet de dwarsverbanden te leggen, lijkt me noodzakelijk. Ik verwijs hierbij naar de recente dissertatie (mei 2019) van Marloes Schrijvers, die heeft onderzocht hoe literatuuronderwijs Nederlands in de bovenbouw zelfinzicht en inzicht in de anderen bevordert.

Ook een gebied dat gemeenschappelijk is aan Engels/mvt en Nederlands, waarbij meer afstemming nodig is, is Taalbewustzijn. Bij Taalbewustzijn is de definitie in de begrippenlijst dezelfde, maar het verschil zit in de uitwerking: bij Engels/mvt is het begrip uitgewerkt in één bouwsteen, bij Nederlands in twee, 2.1 en 3.1. Deze verschillen lijken me niet nodig en belemmeren de erkenning van het vakoverstijgend belang van dit nieuwe gebied.

Tot slot. Deze curriculumvernieuwing hinkt op twee gedachten: aan de ene kant de wens om te werken binnen het bestaande curriculum, dat opgebouwd is rondom vakken. Aan de andere kant de wens om het ordenende principe van het curriculum te veranderen, en hierin zie ik ook twee verschillende denkrichtingen. Denkrichting 1 is de wens om een curriculum te bouwen vanuit alle functies van het onderwijs, ten behoeve van het leren van leerlingen (Biesta). Denkrichting 2 is ingegeven door het idee dat de categorisering in schoolvakken een obstakel vormt om leerlingen goed voor te bereiden op de complexe werkelijkheid buiten school. Beide denkrichtingen hebben trouwens ook een lange geschiedenis. De eerste heeft tot vormen van onderwijs als Montessori en Dalton geleid. De tweede tot curricula zoals het IB curriculum (zie Resnik 2010 voor een interessante reflectie hierop).

Dat het lastig wordt om alle wensen tegelijk te vervullen wordt door het volgende voorbeeld geïllustreerd. In de uitwerking op de website worden alle bouwstenen van Nederlands gelinkt aan die van Engels/mvt, behalve Kritisch (digitale) informatie verwerken. En alle bouwstenen van Engels/mvt worden gelinkt aan die van Nederlands, behalve Interculturele competentie. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat bij Engels/mvt leerlingen niet zouden kunnen leren kritisch informatie te verwerken, of dat bij Nederlands leerlingen geen interculturele competentie zouden kunnen ontwikkelen. Maar omdat deze aspecten niet als aparte bouwsteen zijn geformuleerd, lijkt het nu alsof



ze niet relevant zouden zijn voor de vakgebieden. Volgens mij waren de bouwstenen als voorbeeld bedoeld, om te laten zien hoe je de grote opdrachten concreet kon uitwerken. Laten we ervoor waken dat ze een eigen leven gaan leiden. Het gevaar bestaat dat je niet één coherent curriculum, maar een onsamenhangend geheel van leergebiedencurricula bouwt.

Een belangrijk resultaat van de exercitie van curriculum.nu is de inhoudelijke invulling voor Burgerschap en Digitale geletterdheid die uit andere vakgebieden is ontstaan.

Burgerschap en Digitale geletterdheid waren de gebieden die niet rechtstreeks gekoppeld konden worden aan één vak, en die in curriculum.nu verder moesten worden ontwikkeld.

We kunnen nu concluderen dat er verschillende inhouden worden genoemd in Engels/mvt die gelinkt kunnen worden aan deze twee gebieden, maar omdat de impact van de bouwstenen van Engels/mvt niet helder is (zie boven de opmerkingen over empathie) of omdat deze inhouden niet als bouwsteen zijn gelabeld, lijken er nu minder horizontale dwarsverbanden te zijn dan in werkelijkheid het geval is.

De exercitie van curriculum.nu heeft ook aan het licht gebracht dat er meer gebieden zijn die vakoverstijgend zijn en die in het belang van de leerlingen niet alleen beschreven moeten worden vanuit het perspectief van de verschillende vakgebieden, zoals Meertaligheid en Taalbewustzijn.



## Reactie 2

### **1. Vakinhoudelijke kwaliteit**

M.i. sluiten de bouwstenen (in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten) goed aan op recent vakinhoudelijke ontwikkelingen in de wetenschap. In elke fase (PO-VO onderbouw-VO bovenbouw) zijn de receptieve vaardigheden en productieve vaardigheden goed en in samenhang uitgewerkt en bieden goede kaders voor de scholen (in theorie).

De uitwerkingen van vmbo-onderbouw en vmbo-bovenbouw vind ik niet reëel voor de 2<sup>e</sup> MVT. In de praktijk is er naast Engels nauwelijks ruimte om een 2<sup>e</sup> MVT (en laat staan 3<sup>e</sup> MVT) aan te bieden. In diverse mbo-opleidingen zijn in het curriculum (kwalificatiedossier) competenties in een 1<sup>e</sup> en 2<sup>e</sup> MVT beschreven. Daarnaast zijn voor de MVT's Engels, Duits, Frans en Spaans (in het beroepsonderwijs) competenties beschreven (op ERK-niveau). Studenten dienen voor Duits, Frans en Spaans vaak op 0-niveau te starten, omdat in hun vmbo-opleiding niet of nauwelijks aandacht is voor een 2<sup>e</sup> MVT.

### **2. Kern**

De bouwstenen richten zich op de kern van het leergebied en bieden voldoende houvast voor verdere uitwerking en aanvulling. Echter ook op dit punt maak ik dezelfde opmerking als bij 1: In de praktijk is er naast Engels nauwelijks ruimte om een 2<sup>e</sup> MVT (en laat staan 3<sup>e</sup> MVT) aan te bieden. In diverse mbo-opleidingen zijn in het curriculum (kwalificatiedossier) competenties in een 1<sup>e</sup> en 2<sup>e</sup> MVT beschreven. Daarnaast zijn voor de MVT's Engels, Duits, Frans en Spaans (in het beroepsonderwijs) competenties beschreven (op ERK-niveau). Studenten dienen voor Duits, Frans en Spaans vaak op 0-niveau te starten, omdat in hun vmbo-opleiding niet of nauwelijks aandacht was voor een 2<sup>e</sup> MVT.

### **3. Samenhang**

De bouwstenen borgen de samenhang tussen disciplines, domeinen en/of vaardigheden. Dit geldt alleen voor Engels op het vmbo. Een 2<sup>e</sup> MVT wordt niet of nauwelijks aangeboden, terwijl in het vervolgonderwijs (mbo) in diverse opleidingen die 2<sup>e</sup> MVT een belangrijke plaats inneemt.

### **4. Doorlopende leerlijn**

De bouwstenen bieden een basis voor een doorlopende leerlijn po-vo. Mijn visie op de keuzes die zijn gemaakt t.a.v. inhouden in een doorlopende leerlijn van po onderbouw, po bovenbouw, vo onderbouw en aanbevelingen vo bovenbouw is dat deze correct zijn en accuraat. Die keuzes bieden grote mogelijkheden voor scholen om een 'eigen plan' te ontwikkelen m.b.t. onderwijs in moderne vreemde talen. Voor de bovenbouw vmbo zie ik een beperking: het aanbod van slechts één MVT (Engels) leidt ertoe dat vmbo niet adequaat aansluit op een groot aantal opleidingen in het mbo.



### Reactie 3

In grote lijnen ben ik positief over de ingeslagen koers en gekozen focus door het OT Engels/MVT. De visie sluit aan bij een noodzakelijke en relevante ontwikkeling van de het leren van vreemde talen in het onderwijs voor het gebruik ervan in de samenleving. Hierbij is een goede koppeling gelegd tussen taalvaardigheid/taalgebruik, taalbewustzijn en cultuurbewustzijn. Deze zijn uitgewerkt in vijf bouwstenen die zinvol zijn voor de socialisatie, kwalificatie en persoonlijke vorming van leerlingen.

1. Vakinhoudelijke kwaliteit: In hoeverre sluiten de bouwstenen (in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten) aan op recent vakinhoudelijke ontwikkelingen in de wetenschap? Hoe verhouden de bouwstenen zich tot recente ontwikkelingen in beleid, in de onderwijspraktijk en in de samenleving?

De vijf bouwstenen zijn voldoende verantwoord vanuit inzichten in het leren van taal, de functies van taal bij communiceren en leren en bij het functioneren in de samenleving. Zij sluiten goed aan op de wetenschappelijk gefundeerde visie van o.a. het Meesterschapsteam MVT en het lectoraat Didactiek van de MVT van de HU. In beleid en samenleving zijn thema's als Interculturele competentie en Meertaligheid belangrijker dan ooit. Toch zijn deze nog maar zeer fragmentarisch en ad hoc terug te zien in het huidige curriculum. Datzelfde geldt voor de bouwstenen Taalbewustzijn en Creatieve vormen van taal. Er zal dus een flinke verandering in het huidige curriculum nodig zijn om de bouwstenen te kunnen implementeren.

De bouwsteen Effectief Communiceren sluit het meest direct aan bij de huidige doelen en eindtermen van het talenonderwijs, maar ook hier geldt dat maar weinig aspecten van deze bouwsteen daadwerkelijk een plek vinden in het huidige talenonderwijs. Ook hier is dus een flinke herbezinning nodig.

2. Kern: In hoeverre richten de bouwstenen (in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten) zich op de kern van het leergebied, dat wil zeggen dat wat voor alle leerlingen in po en vo relevant is? Bieden de bouwstenen voldoende houvast voor verdere uitwerking en aanvulling?

Uitgaande van de doelen Socialisatie, Kwalificatie en Persoonlijke Vorming richten de bouwstenen zich voldoende op de kern van het leergebied. Toch kun je niet zomaar zeggen dat alle uitgewerkte aspecten voor alle leerlingen in dezelfde mate relevant zijn, omdat zij ook samenhangen met de talige en culturele achtergrond en leerdoelen van leerlingen. Hier zal dus altijd differentiatie nodig zijn, waarbij tegelijkertijd leerlingen heel veel van en met elkaar kunnen leren.

Verder omvatten de vijf bouwstenen een veel breder en dieper curriculum dan het huidige. Er zullen daarom heldere richtlijnen moeten komen om afgewogen keuzes te kunnen maken. De uitdaging is om de bouwstenen zo veel mogelijk te kunnen integreren in samenhangende onderwijseenheden waarin aan combinaties van leerdoelen gewerkt kan worden.

3. Samenhang: In hoeverre borgen de bouwstenen (in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten) de samenhang (bijvoorbeeld tussen disciplines, domeinen en/of vaardigheden) binnen het leergebied?

De vijf bouwstenen zijn specifiek uitgewerkt, maar steeds is relevante samenhang benoemd tussen de bouwstenen onderling en met andere leergebieden. Toch zal dit niet automatisch leiden tot een samenhangend en afgewogen curriculum. Een gefragmenteerde benadering ligt nog steeds op de loer. Ook is het niet zo dat alle bouwstenen even groot moeten zijn in het talencurriculum op alle onderwijsniveaus. Zo kan ik mij voorstellen dat de bouwstenen Effectief communiceren en Interculturele competentie het meest centraal staan om de doelen Socialisatie, Kwalificatie en





Persoonlijke vorming te helpen bereiken, en dat de andere drie bouwstenen daarbij meer specifieke functies vervullen.

4. Doorlopende leerlijn: In hoeverre bieden de bouwstenen (in relatie tot de geformuleerde visie en grote opdrachten) een basis voor een doorlopende leerlijn po-vo, in aansluiting op de voorschoolse periode en het vervolgonderwijs? Wat is uw visie op de keuzes die zijn gemaakt ten aanzien van de opbouw van inhoud in een doorlopende leerlijn van po onderbouw, po bovenbouw, vo onderbouw en aanbevelingen vo bovenbouw?

De uitwerking laat zien dat alle bouwstenen op alle niveaus een zinvolle invulling in het curriculum kunnen hebben, en voldoende op elkaar voortbouwen. In die zin maken zij een doorlopende leerlijn mogelijk. Wat echter ontbreekt is een heldere uitwerking van de mate waarin die leerlijn taalspecifiek dan wel taaloverstijgend moet zijn. In de beschrijvingen van de bouwstenen kun je soms wel vinden dat het niet alleen om de 'traditionele' schooltalen hoeft te gaan, maar de wijze waarop de bouwstenen in een talencurriculum kunnen worden geïmplementeerd, is nog onvoldoende uitgewerkt. Dat maakt het nog niet mogelijk om de inschatting te maken of haalbare leerlijnen mogelijk zijn. Met andere woorden: naast een verticale leerlijn is ook de verdere uitwerking van een horizontale, vakoverstijgende leerlijn gewenst.

Naar mijn inschatting bevat vooral de bouwsteen Effectief communiceren elementen die vragen om taalspecifieke leerlijnen (langs het huidige aanbod van vreemde talen, maar zeker ook met bredere aanbodmogelijkheden). De andere bouwstenen kunnen natuurlijk bij verschillende talen aan de orde komen, maar deze leveren alleen heldere en zinvolle leerlijnen op wanneer dat op een afgestemde wijze gebeurt, zodat de samenhang kan worden geborgd en onnodige overlap en herhaling wordt vermeden. Dit vraagt om nadere verduidelijking en uitwerking.

#### *Overige opmerkingen*

Bij de Visie:

- Waarom talen leren? Wat hoort bij de inhoud van de MVT-curricula? (p. 5-6)  
Er zijn nog onvoldoende argumenten gegeven waarom meer/andere talen dan Engels moeten worden aangeboden, vooral in het kader van c) kennisontwikkeling, d) voorbereiding op de arbeidsmarkt, en a) talen in communicatief perspectief. Wellicht is het zo dat andere huidige en toekomstige schooltalen juist voor de andere aspecten (en dus voor de andere bouwstenen dan Effectief communiceren) de belangrijkste rol vervullen.
- Opbouw van de talencurricula (p. 7)  
"Het leren van een tweede, derde of vierde vreemde taal vindt plaats in een vergelijkbare opbouw". De vraag is of dat nodig is. Andere talen dan Engels kunnen in de kern juist andere functies vervullen: zo kunnen bij voorbeeld bij Engels alle grote opdrachten en bouwstenen centraal staan, maar zou bij andere talen de bouwsteen Effectief communiceren meer een middel kunnen zijn voor het realiseren van de andere bouwstenen (en daarnaast een keuze-onderdeel kunnen zijn).

Bij de Grote Opdrachten:

- De relevantie wordt steeds inzichtelijk gekoppeld aan Kwalificatie, Socialisatie en Persoonsvorming
- Veel GO's vragen om een parallelle en overstijgende aanpak tussen de talen. Dat maakt goede afstemming noodzakelijk. Afstemming met andere leergebieden (o.a. Nederlands) en tussen de GO's is wel geëxpliciteerd, maar afstemming tussen de talen veel minder: wat doe je taaloverstijgend, wat doe je taalspecifiek?



#### Van Grote Opdrachten naar Bouwstenen:

- De term 'Grensoverstijgend communiceren' is hier vervangen door 'Effectief communiceren'. Dat lijkt om zich een logische keuze, maar die moet wel toelicht
- De tabel op p. 20 is voor buitenstaanders niet duidelijk
- Leeswijzer (p. 21): Benoem bij 'Engels vs. Moderne vreemde talen', dat het hierbij ook om andere talen kan gaan dan het huidige aanbod, met name de thuishalen van de leerlingen; dit kan verschillende accenten krijgen bij verschillende bouwstenen

#### 1.1 Bouwstenen Effectieve vormen van Taal

- 1.1b (p. 25): benoem de toenemende mate van adequaatheid, vloeiendheid, complexiteit en correctheid
- 1.1c (p. 26); benoem ook de koppeling met Creatieve vorming van taal, zowel als middel als als doel bij Effectief communiceren.

#### 1.2 Bouwstenen Creatieve vormen van taal

- "In deze bouwstenen ligt de focus op de verwerving van een nieuwe taal". En van andere culturen, interculturele competentie, taalbewustzijn enz.
- 2.1a (p. 29). Ik mis een expliciete koppeling van de bouwsteen PO aan creatieve vormen van taal bij Nederlands en vanuit de thuishalen van leerlingen (sociale en individuele meertaligheid)
- 2.1b en 2.1c: benoem dat creatieve vormen van taal ook deels in Nederlandse vertaling kunnen worden aangeboden, en dat creatieve verwerkingsactiviteiten ook deels in het Nederlands kunnen plaatsvinden
- 2.1c: de aanbevelingen voor de bovenbouw hebben een weinig creatief karakter, en zijn vooral analytische en interpretatief van aard. Laat zien dat ook op dit niveau het produceren van creatieve taalvormen zinvol is.

#### 1.3 Bouwstenen Interculturele competentie

- Benoem nadrukkelijk dat deze bij uitstek taaloverstijgend is, op alle niveaus, maar tegelijkertijd ook taalspecifieke invulling kan krijgen, voor de culturele perspectiefwisseling

#### 1.4 Bouwstenen taalbewustzijn

- Deze vraagt nog om nadere doordenking en uitwerking: het gaat niet alleen om opbouw van inzicht in taal als systeem, maar juist ook om inzicht in taalgebruik en de effecten daarvan.
- De opsomming onder b) Effect van talen: onduidelijk hoe die samenhangt met 'het doorzien van de invloed van taal in de maatschappij'. Ik vind dit overigens een essentieel aspect, dat ik eerder 'Invloed van taal' dan 'Effect van talen' zou noemen.
- 4.1b: 'Leerlingen oefenen in het bewust gebruiken van die constructies': dat vloeit niet voort uit de functie van deze bouwsteen. Je kunt hooguit zeggen dat Taalbewustzijn een ondersteunende rol kan spelen bij Effectief Communiceren, maar het bewust gebruiken moet bij deze bouwsteen een doel op zichzelf zijn.

#### 5.1 Bouwstenen Meertaligheid

- Inleiding 'om leerlingen te helpen hun eigen meertalige repertoire in een zo vroeg mogelijk stadium bewust en effectief te leren inzetten'. Het gaat hier niet alleen om 'hun eigen repertoire', maar ook om dat van de samenleving, dus zowel sociale als individuele meertaligheid.
- 5.1c: ook bij bovenbouw gaat het niet alleen om het inzetten van het eigen meertalig repertoire, maar ook om de gelegenheid dat repertoire verder te ontwikkelen.



- Hier ontbreekt expliciete aandacht voor Nederlands als tweede taal, en een substantiële afstemming met de GO's en bouwstenen van het Ontwikkelteam Nederlands